

De werken van Jacob Haafner, deel I, bezorgd door J.A. de Moor en P.G.E.I.J. van der Velde. Zutphen: Walburg Pers, 1992.

Werken uitgegeven door de Linschoten-vereeniging XCI. 367 blz., Fl. 69,50. ISBN 90-6011-777-8.

“Niemand gaat naar de Indiën dan om zijn fortuin te maaken. Dat ongelukkig wereldddeel is het rasphuis van Europa geworden; deugnieten, verkwisters, boeven, alle die wegens hunne misdaden, of anderzins, uit hunne geboorteplaats zijn verbannen, bankroetiers, en ander slecht volk, alles ijlt naar de Indiën als naar eenen algemeenen prooij; alles wil er fortuin maaken; en hoe kan dit geschieden? niet dan met de Maatschappij, welke zij dienen, te besteelen, of de arme Indiaanen te onderdrukken, te plunderen, en te vermoorden. Van de 10 die van daar rijk te rug komen, hebben er gewis 9 hunnen buit op deze wijze verkreegen” (p. 169).

Wie mocht denken dat de “kajuitwachter”, klerk en schrijver Jacob Haafner met deze deugnieten, verkwisters en boeven in “de Indiën” (d.i. Indonesië, India, Sri Lanka enz.) van omstreeks 1800 alleen privépersonen op het oog had, vergist zich: hij doelde daarmee ook op artsen, predikanten en andere VOC-ambtenaren, in het bijzonder op residenten en gouverneurs. Zo deelde hij van de resident van Cheribon mee dat deze jaarlijks op Fl. 300.000,- inkomen “kon rekenen”, “zowel met het afpersen der Indianen, als door sluikhandel en ontrouw omtrent de penningen der Kompagnie” (p. 121). Hoeveel zou dat in guldens van 1992 zijn? Dertig miljoen? Dat is dan nog wel wat anders dan het gratis gras maaien voor de regent van Lebak waarover Multatuli zich ruim 50 jaar later zo zou opwinden! Blijkbaar waren deze misstanden in Haafners tijd zo algemeen dat hij het nodig oordeelde van een bepaalde gouverneur (Schipppers, van Malacca) mee te delen dat deze “zonder rijkdommen” naar Patria terugkeerde.

Ik ontleen een en ander aan het eerste deel van een in drie delen van de Linschoten-reeks te verschijnen heruitgave van het werk van Jacob Haafner. Deze werken worden niet gepubliceerd in de volgorde waarin ze in het begin van de 19de eeuw voor het eerst uitkwamen, maar zodanig dat ze bij elkaar een min of meer chronologisch levensverhaal van Haafner vormen. Daarom zijn in dit eerste deel achtereenvolgens het in 1820 posthuum uitgekomen *Lotgevallen en Vroegere zeereizen* en het in 1806 verschenen *Lotgevallen op een reize van Madras over Tronquebaar naar het eiland Ceilon* gepubliceerd. Behalve deze beide teksten bevat dit deel een biografische schets van de auteur, appendices, noten van de bezorgers, een glossarium, een bronnen- en literatuurlijst en een index op persoons- en scheepsnamen alsmede op zaken.

“Het uitvoerig glossarium stelde de bezorgers in staat de annotaties binnen redelijke proporties te houden”, delen dezen tevreden in hun verantwoording mee. Die tevredenheid deel ik niet: sommige annotaties leken me overbodig, bij andere woorden had ik wel wat toelichting kunnen gebruiken. Zo wordt bij het bevolkingsprodukt vogelnestjes in een noot meegedeeld: “eetbare vogelnestjes gemaakt door de klipzwaluw” (p. 343). Anderzijds wordt de lezer verondersteld te weten wat het woord “postil” betekent in de zin: “(predikanten) leveren

slechts een uittreksel uit de eene of andere oude postil". Toegegeven, het staat in Van Dale maar die wijsheid over de eetbare vogelnestjes net zo goed. Een duidelijke lacune vond ik het ontbreken van iedere poging het door Haafner beoefende genre in zijn tijd te plaatsen en zijn boeken met soortgelijke publikaties te vergelijken. Bestond er ten dezen een literaire traditie en in hoeverre hield Haafner zich daaraan - op die vragen had ik van de bezorgers antwoord willen hebben. Het komt mij voor dat zijzelf geloof hechten aan Haafners herhaalde bewering dat het allemaal echt waar is wat hij schrijft, terwijl dat natuurlijk net zo goed een vertellerstruc kan zijn. Het doet ook wat vreemd aan dat de bezorgers met bewonderenswaardige precisie alle door Haafner vermelde scheepsbewegingen en personen in archieven hebben nagetrokken, maar anderzijds verzuimen te vermelden of zijn niet-misse beschuldigingen op waarheid berustten en hoe erop werd gereageerd. De *Max Havelaar* deed "een rilling door het land gaan" maar Haafners geschriften blijkbaar niet - dat moet op zichzelf al te denken geven. Een laatste bezwaar betreft de wijze van teksteditie. Deze is kritisch maar zonder dat tekstcorrecties worden verantwoord: "evidente drukfouten" werden "stilzwijgend" verbeterd en hetzelfde geldt voor "kleine ingrepen in de tekst", die hebben plaatsgevonden "om de leesbaarheid te verhogen". Dit betekent dat deze uitgave voor filologisch en taalkundig onderzoek onbruikbaar is. Als "leeseditie" echter, d.w.z. als uitgave die de, al of niet ware, boeiende lotgevallen van Haafner voor een groter publiek toegankelijk maakt, voldoet ze alleszins.

H.J. Boukema (Ankara)